

Aleksandar Matković

PROEKOLOŠKI KRIMINALITET
od legalnog eko-aktivizma do proekološkog terorizma

Urednik
Zoran Kolundžija

Recenzenti
Prof. dr Boriša Lečić
Prof. dr Marija Đorić
Prof. dr Tamara Gajinov

Copyright © 2023 Aleksandar Matković
Copyright © IK Prometej, Novi Sad, 2023.

Kopiranje, fotokopiranje, umnožavanje i korišćenje teksta
u bilo kom obliku nije dozvoljeno bez prethodne pisane saglasnosti autora

Aleksandar Matković

PROEKOLOŠKI KRIMINALITET

od legalnog eko-aktivizma do proekološkog terorizma

PROMETEJ
Novi Sad, 2023.

Ivani i Eleonori

Sadržaj

PREGOVOR.....	11
1. GENERALNA OBELEŽJA RADIKALNOG EKOLOŠKOG AKTIVIZMA.....	15
1.1. Pojam radikalnog environmentalizma	15
1.2. Istorijat pojave i globalno najpoznatije radikalne eko-organizacije i aktivisti-pojedinci.....	19
1.2.1. Grinpis	20
1.2.2. Morski pastir (SSCS).....	23
1.2.3. Environmentalna životna sila („Originalni ELF“)	24
1.2.4. Zemlja najpre! (EF!)	26
1.2.5. Front oslobođenja životinja (ALF).....	28
1.2.6. Front oslobođenja Zemlje (ELF)	30
1.2.7. Armija oslobođenja Zemlje (ELA).....	32
1.2.8. Individualisti koji teže divljini (ITS).....	33
1.2.9. Divlja reakcija (RS).....	34
1.2.10. Pobuna protiv izumiranja (XR).....	35
1.2.11. Zelena brigada	37
1.2.12. Tajer ekstingvišers	38
1.2.13. Ostale organizacije	39
1.2.14. Džejms „Foks“ Filips.....	49
1.2.15. Teodor Kačinski.....	54
1.2.16. Vibo Arienes Ludvig	67
1.3. Ideologija radikalnog ekološkog aktivizma.....	69
1.3.1. Generalna ideološka polazišta	69
1.3.1.1. Duboka ekologija.....	70
1.3.1.2. Ekozofija	72
1.3.1.3. Biocentrizam.....	72
1.3.1.4. Ekocentrizam	74
1.3.2. Politička ideološka polazišta	75
1.3.2.1. Radikalni ekološki aktivizam i politička levica.....	76
1.3.2.2. Radikalni ekološki aktivizam i politička desnica.....	82
1.3.2.3. Environmentalističke političke ideje izvan levo-desnog spektra.....	92
1.3.2.4. Apolitičke i antipolitičke tendencije unutar radikalnog ekološkog delovanja	93

1.3.3. Ideološki sinkretizam i ideološke kontradiktornosti.....	97
1.3.3.1. Problem razlikovanja ekološkog konzervacionizma od ostalih oblika očuvanja <i>status quo</i> -a u prirodnoj sredini.....	98
1.3.3.2. Političke kontradiktornosti.....	100
1.3.3.3. Potkulturne i kontrakulturne protivrečnosti.....	106
1.3.3.3.1. Potkulture strejt edž i hardlajn.....	107
1.3.3.3.2. Blek metal kontrakultura i ekologija.....	109
1.3.3.4. Intrapersonalne kontradiktornosti.....	112
1.3.4. Sinteza i ocena ukupnog ideološkog spektra radikalnog environmentalizma.....	113
1.4. Obeležja i tehnike izvršenja proekološkog kriminaliteta.....	119

2. PRIMERI I ODLIKE PROEKOLOŠKOG KRIMINALITETA

U GLOBALNOJ PRAKSI.....	133
2.1. Sjedinjene Američke Države.....	133
2.1.1. Napadi na život, telo, zdravlje i sigurnost ljudi.....	134
2.1.2. Uništenja i oštećenja stambenih objekata.....	146
2.1.3. Uništenja i oštećenja poslovnih objekata i ostale imovine pravnih lica.....	156
2.1.4. Napadi na industrijska postrojenja.....	172
2.1.5. Napadi na naučnoistraživačke ustanove.....	174
2.1.6. Napadi na imovinu državnih institucija.....	182
2.1.7. Tri siting akcije.....	184
2.1.8. Tri spajking akcije.....	189
2.1.9. Napadi na mehanizaciju i mašine namenjene transformaciji prirodne sredine.....	194
2.1.10. Ostale sabotaze u cilju sprečavanja ugrožavanja životne sredine.....	199
2.1.11. Uništenja ili oštećenja motornih vozila.....	200
2.1.12. Protivpravni akti u cilju zaštite životinja.....	205
2.1.13. Proekološke hakerske aktivnosti.....	207
2.1.14. Protivpravni akti izvršeni zarad usmeravanja pažnje javnosti na određene ekološke probleme.....	209
2.1.15. Statistički parametri o proekološkom kriminalitetu u SAD.....	218
2.2. Ujedinjeno Kraljevstvo.....	221
2.3. Novi Zeland.....	223
2.4. Meksiko.....	225
2.5. Brazil.....	235
2.6. Čile.....	237
2.7. Argentina.....	242
2.8. Rusija.....	243
2.9. Finska.....	247
2.10. Ostale države.....	249
2.11. Primeri na prostoru Srbije.....	254
2.11.1. Eko-sabotažne aktivnosti.....	254
2.11.2. Ekološki protesti sa obeležjima protivpravnosti.....	257
2.12. Globalne sličnosti i lokalne osobenosti proekoloških kriminalnih aktivnosti.....	272

3. BEZBEDNOSNI ASPEKTI RADIKALNOG EKOLOŠKOG AKTIVIZMA.....	277
3.1. Generalni bezbednosni aspekti	277
3.2. Lokalna bezbednosna perspektiva	303
4. PRAVNI ASPEKTI (NE)DOPUŠTENOSTI EKOLOŠKOG AKTIVIZMA.....	305
4.1. Opšti odnos prava i ekologije	305
4.2. Pravni aspekti radikalnog ekološkog aktivizma	314
4.3. Odnos prava i etike u kontekstu radikalnog eko-aktivizma – <i>lex versus ethicam</i>	329
SPISAK KORIŠĆENIH IZVORA.....	337
SPISAK SKRAĆENICA	379
BELEŠKA O AUTORU	381

PREDGOVOR

Problematika ekologije, shvaćena u svojoj ukupnosti, predstavlja – slobodno se može reći – jedno od egzistencijalno najznačajnijih, ali i strukturalno najkompleksnijih pitanja današnjice. Bilo da se radi o etičkim, filozofskim, zdravstvenim, bezbednosnim, pravnim, ekonomskim ili ma kojim drugim aspektima pristupa, ekološka materija aktuelizuje se u savremenom svetu u punom svetlu. Iscrpljivanje prirodnih resursa planete Zemlje, ali i sve veća potražnja za njima, diktirana uslovima demografskog progressa i privrednog razvitka; nepo- bitno ugrožavanje i uništavanje ekosistema, ali i često odsustvo volje da se ono predupredi ili makar ublaži; progresivno povećavanje osvešćenosti o opasno- stima nadolazećeg ekološkog kolapsa u bliskoj budućnosti, uz istovremeno sve- sno ignorisanje takvih rizika od strane značajnog dela donosilaca odluka i šire javnosti širom zemaljske kugle – svi ovi činioци stvaranju specifičnu klimu koju možemo okarakterisati kao „ekološku rastrzanost“ savremenog čoveka. Takva klima neretko dovodi do konfuzije u poimanju generalne ekološke perspekti- ve; međutim, u izvesnim slučajevima, ona može imati i ekstremnije posledice, uključujući i opredeljivanje pojedinaca za krajnje invazivna „rešenja“ ekoloških problema. Upravo jedno od takvih „rešenja“ predstavlja fenomen radikalnog ekološkog aktivizma. Imajući u vidu njegovu specifičnost, njegovu relevantnost za niz naučnih oblasti (posebno u sferi sociologije, kriminologije, pravnih i bez- bednosnih nauka), kao i sve veću aktuelnost koju će, smatramo, ovaj fenomen zavređivati u godinama koje su pred nama, opredelili smo se da upravo ka nje- mu usmerimo primarni fokus predmetne studije.

U pogledu obrađenog tematskog opsega, nužno je odmah na početku naglasiti šta će konkretno biti predmet našeg istraživanja, to jest šta će tačno biti podvedeno pod „radikalnim ekološkim aktivizmom“, odnosno pod našim predlogom odrednice koja glasi „proekološki kriminalitet“. Uprošćeno govore- ći, pod naznačenim pojmovima, podrazumevaćemo *svaki oblik proekološki mo- tivisanog aktivizma koji ima za cilj sprečavanje ugrožavanja životne sredine, pri čemu se takvo sprečavanje sprovodi protivpravnim sredstvima*. Iz ovoga proističe da tekuća analiza neće zahvatati detaljnije upuštanje u fenomene koji se tiču

ugrožavanja životne sredine i njene pravne zaštite. Ovi fenomeni, koji se uobičajeno proučavaju u domenu ekološkog prava, ekološke bezbednosti i srodnih podusmerenja, izlaze iz opsega naše trenutne analize, usled čega će im biti posvećen samo kraći i uopšteniji osvrt. Takođe, treba naglasiti da će pažnja biti usmerena primarno ka aktivnostima u vezi sa očuvanjem određenih prirodnih celina, bez posebnog zadržavanja na aktivnostima koje se zasebno tiču borbe za zaštitu životinja. U potpunosti uvažavajući srodnost i povezanost generalnog environmentalističkog aktivizma sa aktivnostima posvećenim zaštiti životinja, smatramo da drugopomenuta kategorija, usled svoje tematske specifičnosti, zavređuje posebnu analizu koja premašuje okvire naše tekuće studije. Otuda se ovom problematikom nećemo detaljnije baviti, već ćemo se ograničiti isključivo na bazični osvrt i na pojedine paralele sa našom primarnom temom tamo gde se to učini celishodnim.

Radikalni ekološki aktivizam (neretko označavan spornim i višestruko nepreciznim nazivom „eko-terorizam“) čini pojavu kojoj je u inostranoj naučnoj literaturi novijeg datuma posvećena solidna pažnja. Ipak, uprkos odgovarajućoj naučnoj obrađenosti osnovnih pitanja, kao i razmatranju većeg broja užih komponenti ove pojave, činjenica je da niz značajnih segmenata radikalne ekološke borbe još uvek nije proučen detaljno i sistematično, pri čemu je primetan i nemali broj važnih aspekata koji su do sada ostali praktično potpuno neistraženi. Sa druge strane, za razliku od globalne akademske zajednice, tematika pomenute sfere eko-aktivizma dugo nije nailazila na veći odjek u domaćoj i regionalnoj naučnoj javnosti. U nastojanju da doprinesemo ublažavanju opisanog nedostatka naučne građe, početkom prethodne decenije otpočeli smo sa konkretnijim proučavanjem ove problematike i publikovanjem više radova sa težnjom naučnog osvetljavanja fenomena radikalnog environmentalizma u njegovoj ukupnosti, ali i uz fokusiranje na pojedine od njegovih specifičnosti. No, preokupiranost ostalim istraživačkim zadacima, sve do sada, nije nam omogućila da finaliziramo planiranu izradu jedinstvene monografije u kojoj bismo na sistematičan način obradili multidimenzionalnost radikalno environmentalističkog fenomena. Kao pozitivnu okolnost, naglasili bismo da je tokom poslednjih godina niz domaćih istraživača pružio vredan doprinos u obradi ekološke problematike generalno, pri čemu je nastao i određeni broj radova koji se, makar indirektno, dotiču pojedinih aspekata radikalnog eko-aktivizma. Ipak, suđeci prema dostupnim materijalima, čini se da je i dalje ostala prisutna akademska potreba za obimnijom studijom koja bi bila *primarno* fokusirana upravo na radikalni ekološki aktivizam, shvaćen u naznačenom specifičnom značenju.

Odgovarajući na opisani deficit literature i na uočene generalne potrebe šire akademske zajednice, autor predaje ovu monografiju naučnoj javnosti, uz nadu da će knjiga koja je pred čitaocem biti samo početni korak i dodatno ohrabrenje za otpočinjanje srodnih, nadovezujućih istraživanja kakva spektar radikalnih ekoloških aktivnosti nesumnjivo zavređuje, ali i zahteva.

U Novom Sadu, 30. novembra 2022.

Autor

1. GENERALNA OBELEŽJA RADIKALNOG EKOLOŠKOG AKTIVIZMA

1.1. Pojam radikalnog environmentalizma

U naučnoj i popularnoj literaturi posvećenoj ekološkom aktivizmu, susreće se veći broj više ili manje srodnih pojmova: radikalni ekološki aktivizam, radikalni environmentalizam, radikalna borba za zaštitu životne sredine kao i niz varijacija na navedene odrednice. Takođe, u izvorima se nailazi i na niz specifičnih termina čije značenje nije uvek jasno određeno. Eko-sabotaža, ekotaža, mankivrenčing,¹ eko-vandalizam, eko-ekstremizam, eko-terorizam – neki su od karakterističnih primera. U cilju izbegavanja terminoloških nedoumica, potrebno je ukratko precizirati značenje ovih pojmova, kao i ukazati na njihove sličnosti i razlike. Radikalni environmentalizam predstavlja specifičnu potkategoriju ekološkog pokreta i ekološkog aktivizma koja se, kao što naziv sugerira, od glavnog toka ekološkog pokreta razlikuje po radikalnosti u ideološkom domenu, kao i u domenu praktičnog delovanja. Kao što je malopre pomenuto, za označavanje ovog fenomena koristi se više konstrukcija, među kojima su uobičajene radikalni environmentalizam, radikalni ekološki aktivizam, radikalna borba za zaštitu životne sredine i njima slične odrednice. Imajući na umu da se, načelno, radi o istim pojmovima među kojima su razlike neznatne ili sasvim odsutne, zarad terminološke jednostavnosti, u nastavku teksta ćemo većinu ovih i srodnih pojmova koristiti kao sinonime.

Od radikalnog ekološkog aktivizma, kao generičnog pojma, treba razlikovati neke od specifičnih odrednica čije značenje ne treba mešati. To se, pre svega, odnosi na radikalnu borbu za zaštitu životinja, kao pojam koji poseduje određene sličnosti sa ekološkim aktivizmom, ali se od njega razlikuje u značajnim elementima. Osnovna razlika između prvog i drugog pojma tiče se predmeta aktivističkog delovanja: razumljivo, u prvom slučaju takav predmet predstavlja životna sredina, dok se u drugom slučaju radi o životinjskoj populaciji. Pri tome treba uvideti da se u okviru radikalnog eko-aktivizma određena pažnja svakako poklanja i zaštiti životinja, usled čega u naznačenom segmentu dolazi

¹ Eng. *monkeywrenching*, pojam kojim se ponekad označava eko-sabotaža, izveden iz naziva romana Edvarda Ebija (*Edward Abbey*) *Banda Manki Vrenč* (eng. *The Monkey Wrench Gang*) iz 1975. godine (Abbey, 1975).

do preplitanja između delovanja ekoloških aktivista i boraca za prava životinja. Ukoliko se pođe od ove okolnosti, moglo bi se, uslovno, reći da se odnos između prvog i drugog fenomena može odrediti kao odnos između opšteg i posebnog, odnosno da ekološki aktivizam obuhvata i aktivizam u ime životinjskih prava. Međutim, ovakvo određenje čini se samo kao delimično tačno i to isključivo u onom delu u kome se pod borbom za prava životinja podrazumeva aktivizam radi zaštite životinja koje borave u divljini, aktivizam povodom ugroženih životinjskih vrsta i ostale srodne aktivnosti koje su usmerene ka širem kontekstu očuvanja prirode i prirodnog balansa. Nasuprot tome, delovanje boraca za prava životinja u drugim oblastima i sa drugačijim ciljevima ne bi se moglo okarakterisati kao ekološko u užem smislu (npr. zaštita kućnih ljubimaca generalno, zaštita domaćih životinja, propagiranje vegetarijanstva ili veganstva iz razloga humanosti prema životinjama, propagiranje uzdržavanja od industrijske upotrebe životinjske kože, krzna i drugih materijala životinjskog porekla). Usled svega navedenog, čini se najispravnijim posmatrati ekološki aktivizam i aktivizam povodom prava životinja kao dva bliska i delimično podudarna, ali ipak samostalna pojma.

Od radikalnog ekološkog aktivizma, shvaćenog kao obuhvatnog, krovnog pojma, potrebno je razlikovati i niz osamostaljenih oblika ekološkog delovanja koji su usmereni ka zaštiti nekog specifičnog fragmenta životne sredine. Primeri ovakvih praksi veoma su brojni i odnose se na niz segmenata prirode, međusobno krajnje raznolikih po svojoj suštini. Zarad veće razumljivosti, može se lapidarno ukazati samo na neka od prirodnih dobara koja se nastoje zaštititi takvim specijalizovanim oblicima eko-aktivizma: vazduh, klima (borba protiv klimatskih promena, odnosno protiv globalnog zagrevanja), šume (uključujući niz podvrsta aktivizma), mora, okeani, zaštićene prirodne celine, prirodne celine koje nisu pod zakonskom zaštitom, pojedine ugrožene biljne ili životinjske vrste; niz regionalnih, nacionalnih, mesnih ili pak usko lokalnih prirodnih lokaliteta (u nekim slučajevima, čak i jednog pojedinačnog stabla); pojedini sasvim specifični segmenti prirode (npr. glečeri i ledeni bregovi, koralni grebeni, vrhovi planina ugroženi rudarenjem i dr.). Kao što se može primetiti, u pitanju su brojni i naglašeno raznorodni elementi prirode, čemu odgovara i podjednaka heterogenost aktivističkih grupa i pokreta koji se zalažu za njihovu zaštitu. Za razliku od malopre opisanog odnosa između ekološkog aktivizma i borbe za prava životinja, u ovom slučaju može se u punoj meri govoriti o odnosu opšteg i posebnog, odnosno o užim aktivističkim segmentima koji svi zajedno potpadaju pod krovni pojam generalnog ekološkog pokreta.

Kada je reč o pojavnim oblicima radikalnog environmentalizma, u praksi se susreće niz raznovrsnih tehnika i metoda radikalnog ekološkog delovanja. Među najmanje invazivne oblike potpadaju različite forme nenasilnih protesta i demonstracija. Ovi oblici borbe u značajnoj meri se graniče sa neradikalnim formama ekološkog aktivizma, usled čega mogu nastati teškoće prilikom pokušaja klasifikovanja pojedinih graničnih primera. Međutim, ukoliko protesti i demonstracije poprime neki vid nasilne forme (uključujući i napad na imovinu), njihovo karakterisanje kao radikalnog eko-aktivizma ne bi trebalo da izaziva veće dileme.

Među ostalim manje invazivnim oblicima radikalnog ekološkog delovanja treba pomenuti i različite oblike građanske neposlušnosti. Kao i u generalnom značenju ovog pojma, pod građanskom neposlušnosti kao tehnikom ekološke borbe podrazumeva se širok spektar mogućih modaliteta ponašanja kojima je zajedničko obeležje ispoljavanje „neposlušnosti“, odnosno protivljenja kroz ometanje funkcionisanja nekog segmenta društva. Među konkretnim pojavnim oblicima građanska neposlušnost često može biti podudarna sa određenim formama demonstracija i protesta. Međutim, u praksi se susreću i različiti primeri koji svojom osobenošću daju osnov za izdvajanje građanske neposlušnosti kao samostalnog aktivističkog metoda.²

Govoreći o radikalnim oblicima eko-aktivizma koji nesporno zalaze u protivpravnu sferu, važno mesto zauzimaju različite sabotažne i vandalističke prakse. Ove prakse mogu biti vršene iz različitih pobuda – zarad neposrednog otklanjanja neke ekološke opasnosti, zarad odmazde ili simboličkog izražavanja nezadovoljstva povodom ugrožavanja prirodne sredine ili pak zbog privlačenja publiciteta za neki ekološki problem. Za označavanje proekoloških sabotažnih aktivnosti uobičajeno se upotrebljavaju pojmovi eko-sabotaža ili, u skraćenom obliku, ekotaža. Još jedan prilično specifičan izraz koji se ponekad koristi za opisivanje eko-sabotažnih aktivnosti jeste i odrednica *mankivrenčing*. U pitanju je izraz koji je u environmentalističkim krugovima popularizovao Dejvid Forman (*William David Foreman*) u svojoj knjizi *Ekoodbrana: terenski vodič za mankivrenčing* (eng. *Ecodefense: A Field Guide to Monkeywrenching*) iz 1985. godine (Foreman, 1985). Što se pak tiče Formanovog izvora inspiracije za kreiranje pojma *mankivrenčing*, radilo se o već pomenutoj knjizi Edvarda Ebija *Banda Manki Vrenč* iz 1975. U ostale pojmove na koje se nailazi u pojedinim izvorima ubraja se i odrednica eko-vandalizam, uključujući i srodne terminološke varijacije. U pitanju je pojam koji je u mnogim aspektima srodan eko-

² V. detaljnije u poglavlju 2.1.14.

sabotaži, pri čemu se u nekim segmentima može govoriti i o njihovoj podudarnosti. Ipak, uvažavajući brojnost i raznovrsnost vandalističkih akata koji mogu biti izvršeni u ime zaštite životne sredine, važno je primetiti kako je eko-vandalizam širi pojam koji u sebi obuhvata i eko-sabotažne radnje, ali se ne limitira isključivo na njih.

Što se tiče ostalih protivpravnih aspekata radikalnog ekološkog aktivizma, praksa pokazuje naglašen diverzitet krivičnih dela i prekršaja koji se izvršavaju u ime nekog proekološkog cilja ili uverenja učinioca. Obeležja takvih protivpravnih radnji i njihovo potkrepljenje praktičnim primerima biće izloženi u poglavljima koja slede, usled čega, za sada, nećemo detaljnije razrađivati pomenutu materiju. Umesto toga, ovde će biti dovoljno ukazati da, shodno potrebama nauke i struke (pravne, kriminološke, bezbednosne), za označavanje ukupnosti krivičnih dela izvršavanih u ime nekog ekološkog cilja ili ekološkog uverenja učinioca, predlažemo uvođenje generičnog pojma *proekološki kriminalitet* (Matković, 2013), kao jasno razumljive i dovoljno obuhvatne odrednice koja istovremeno ukazuje kako na vrstu kriminaliteta o kojoj je reč, tako i na njegove razlike u odnosu na krivična dela kojima se, sasvim suprotno, ugrožava prirodna sredina.³

Naposletku, najekstremniji i ujedno najkontroverzniji segment radikalnog ekološkog aktivizma predstavlja vršenje terorističkih akata u ime zaštite životne sredine. Ova pojava, za koju se u literaturi uglavnom koristi odrednica „eko-terorizam“,⁴ podrazumeva vršenje različitih ekstremističkih krivičnih dela koja se mogu okarakterisati kao oblici terorizma i čije ključno obeležje jeste proekološka motivacija njihovih učinilaca. O terminološkim i sadržinskim aspektima navedene vrste terorizma biće detaljnije razmatrano u odgovarajućim poglavljima.⁵ Što se tiče svrhe ovog poglavlja (pre svega, njegove uvodne funkcije), dovoljno je kratko ukazati da ćemo unutar tekućeg rada za označavanje pomenute vrste ekstremizma upotrebljavati isključivo pojam *proekološki terorizam*,⁶ dok će podrobija analiza i argumentacija u prilog takvom stanovištu biti ponuđene nešto kasnije.⁷

³ Više o predlogu pojma „proekološkog kriminaliteta“ i o njegovim razlikama u odnosu na „ekološki kriminalitet“ u 3. poglavlju.

⁴ O „eko-terorizmu“ u pomenutom značenju toga pojma, v. npr. da Silva, 2020; Eagan, 1996; Pellow, 2016.

⁵ V. poglavlja 3 i 4.

⁶ Za dosadašnju recepciju odrednice „proekološki (kriminalitet)“ u predloženom kontekstu, v. npr. Batričević i Paunović, 2018; Bukovala et al., 2020; Jovanović, n.d.; Jovanovic & Živković, 2020; Mišćević Kadrijević, 2019; Vargek, 2019.

⁷ Sudeći prema dostupnoj građi, fenomenu „eko-terorizma“, odnosno pojavi za koju smo svojevremeno predložili precizniju i tačniju odrednicu „proekološki terorizam“ (Matković, 2013)

1.2. Istorijat pojave i globalno najpoznatije radikalne eko-organizacije i aktivisti-pojedinci

Radikalni environmentalizam predstavlja potkategoriju generalne environmentalističke ideologije koja se, kako i njen naziv sugerise, odlikuje propagiranjem primene drastičnijih (u nekim slučajevima i kriminalnih) radnji u cilju zaštite životne sredine. Posmatrano na nivou praktičnog delovanja, radikalni environmentalizam, shvaćen kao specifična frakcija opšteg ekološkog pokreta, označava njegovu ekstremnu formu u okviru koje se putem različitih vidova direktne akcije, a neretko i uz upotrebu protivpravnih metoda nastoje realizovati postavljeni ciljevi u domenu očuvanja prirode u najširem smislu (Маткович, 2017).

Prema uobičajenom shvatanju, smatra se da je radikalni ekološki aktivizam nastao tokom 1970-ih godina (Cifrić, 2006; Liddick, 2006; Long, 2004) kao izraz nezadovoljstva jednog dela pripadnika glavnog toka ekoloških pokreta koji su smatrali da borbu za očuvanje ekosistema treba proširiti i na primenu određenih invazivnijih metoda (Liddick, 2006; Long, 2004). Kao i pojava „običnog“ ekološkog pokreta, inicijalna pojava radikalnog environmentalizma takođe se pripisuje uz razvijene industrijske zemlje (up. Cifrić, 2006) – preciznije, za visokorazvijena društva Zapada. Iako u teoriji postoji debata o tome da li je radikalni ekološki pokret isključivo savremeni fenomen čiji nastanak se vezuje za period druge polovine 20. veka (preciznije, za početak njegove osme decenije) (Weyler, 2004), nesporno je da je upravo od naznačenog perioda on poprimio svoja aktuelna obeležja i osnovne taktike delovanja. Otuda se može argumentovano konstatovati da su ključni činioci koji su doprineli progresu ovog fenomena upravo negativne posledice koje su se u drugoj polovini prethodnog stoleća intenzivno afirmisale na polju ekologije: sveprisutno uništenje prirodnog staništa, narušavanje ekološke ravnoteže, različiti vidovi zagađivanja prirode i drugi srodni faktori, kao i sa njima povezan globalni porast ekološke osvešćenosti (up. Маткович, 2017; Smith, 2008).

Jedno od osnovnih shvatanja koje je dovelo do ekspanzije ekološkog pokreta (kako bazičnog, tako i radikalnog) predstavlja uvid o ugroženosti planete

u domaćoj literaturi nije posvećena veća pažnja. Naime, iako se ova tematika pominje u određenom broju radova, primetno je da je njeno obrađivanje u većini slučajeva bilo uzgredno i najčešće primarno vezano sa aktivizmom za prava životinja, kao zasebnom pojavom koja se samo u širem smislu može okarakterisati kao deo proekološke problematike. Up. npr. Batrićević i Paunović, 2018; Bukovala et al., 2020; Đorić, 2011; Nadić, 2012.

Zemlje od zagađenja i iscrpljivanja prirodnih resursa, zajedno sa uvidom o ograničenosti civilizacijskog napretka upravo navedenim faktorima.⁸ Osim toga, u vezi sa nastankom ekološkog radikalizma moguće je uočiti i „kontraekološki“ (Commoner, 1972) uticaj industrije i industrijalizacije, što je posledično dovelo kako do ekološke krize, tako i do odgovora na krizu u vidu ekspanzije (radikalnog) ekološkog aktivizma.

Počevši od kraja 1960-ih, primećuje se pojava novih ekoloških grupacija koje su počele da pokazuju spremnost da svoje ekološke ciljeve realizuju putem radikalnijih metoda delovanja. Među globalno najpoznatije i/ili najomastvjenije organizacije ove vrste obično se ubrajaju: Grinpis, Morski pastir, Environmentalna životna sila, Zemlja najpre!, Front oslobođenja životinja, Front oslobođenja Zemlje, Armija oslobođenja Zemlje i dr. (Covill, 2008; Liddick, 2006; Long, 2004; P. A. Smith, 2014). Pored nabrojanih, poslednjih decenija primetna je pojava i niza novijih grupa, od kojih su se neke naročito istakle specifičnostima na polju ideologije ili metoda delovanja, ali i ekstremnošću u obe pomenute oblasti. Vodeći se objektivnim kriterijumima (pre svega, afirmisanošću, rasprostranjenošću, ostvarenim rezultatima i sl.), kao i uvažavajući konkretne potrebe našeg istraživanja, u produžetku ćemo ponuditi prikaz nekih od najpoznatijih radikalnih eko-organizacija, uz istovremeni osvrt na nekolicinu grupacija koje svojom osobenošću takođe zavređuju da budu razmotrene.

1.2.1. Grinpis

Grinpis (eng. *Greenpeace*) je međunarodna nevladina organizacija osnovana 1971. godine u Kanadi. Preciznosti radi, reč je o mreži većeg broja autonomnih organizacija koje imaju zajedničko koordinaciono telo sa sedištem u Amsterdamu. Nastao je iz antinuklearnog pokreta Komitet Ne pravi talas (eng. *Don't Make a Wave Committee*), da bi se, nakon zvaničnog formiranja Grinpisa, fokus delovanja proširio na ekološka pitanja generalno. Koncipiran kao globalna zajednica, Grinpis je sačinjen od više desetina lokalnih predstavništava, formiranih na nacionalnom ili regionalnom nivou, uz zastupljenost na svim

⁸ Ovim pitanjima posvećena je značajna pažnja u brojnim radovima. Među obiljem literature u različitim stručnim oblastima, zarad uvida u raznovrsnost paradigmatičkih polazišta autora, v. npr. Carson, 2002; Commoner, 2020; Cunningham & Cunningham, 2004; Ehrlich, 1978; Gates, 2021; Grul, 1985; Holechek, Cole, Fisher, & Valdez, 2000; Johnson & Wilkinson, 2021; Meadows et al., 1974; Osborn, 1948; Ponting, 2009; Rifkin, 1986; Shellenberger, Watson, & Follett, 2020; Supek, 1973; Sung, Kao, & Chen, 2013; Vogt et al., 1948; Wallace-Wells, 2019.